

Hur barns uppväxtmiljö kan leda till ojämlikhet i deras långsiktiga livschanser: Teori och exempel

---

Hans Grönqvist
Uppsala universitet och IFAU

2020-06-01

Inledning

- En stor litteratur i flera olika ämnesområden har visat att barns uppväxtmiljö kan ha en långsiktig påverkan på deras utfall
- Exempel inkluderar *samhälleliga faktorer* såsom exponering för miljögifter, boendesegregation, kriminalitet, osv. eller *faktorer inom familjen* såsom fattigdom, att föräldrarna förlorar jobbet, missbruk, osv.
- Eftersom socioekonomiskt (SES) mer utsatta grupper ofta är mer exponerade eller känsliga för sådana negativa ”chocker” riskerar den tidiga miljön att driva ojämlikhet i livschanser mellan hög och låg-SES familjer
- I denna presentation kommer jag först förklara det ”teoretiska” (ekonomiska) ramverk som förklarar mekanismerna
- Vi kommer också att prata om betydelsen av tidiga investeringar i barn och ungdomar, speciellt i utsatta grupper, för att motverka sådana negativa chocker
- Vi tittar därefter på tre empiriska exempel

Varför uppväxtmiljö kan påverka långsiktiga livschanser

-
- Ekonomiska modellen: “färdigheter” erhålls som ett resultat av investeringar och hur fördelaktig den tidig uppväxtmiljön är
  - Färdigheter är mångfacetterade...
    - Kognitiva förmågor (IQ)
    - Icke-kognitiva (t.ex. tålamod, uppmärksamhet, uthållighet/“grit”, sociala/emotionella)
  - Men hur de utvecklas styr barns långsiktiga livschanser (t.ex. på arbetsmarknaden; se nästa slide)

Tålmod är t.ex. starkt sammankopplat med bättre livschanser

- Resultat från Stockholm Birth Cohort (Golsteyn, Grönqvist och Lindahl 2014)

Tabell 2 Tidspreferenser och långsiktig inkomst

	log(Inkomst)				log(Disponibel inkomst)			
	Ålder 27	Ålder 37	Ålder 47	Långsiktig inkomst	Ålder 27	Ålder 37	Ålder 47	Långsiktig inkomst
<i>Tidpunkt för belöning:</i>								
Säkert omedelbar	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Antagligen omedelbar	0,042 (0,044)	0,047 (0,037)	0,097** (0,043)	0,074 (0,045)	0,024 (0,040)	0,065** (0,027)	0,091*** (0,032)	0,054** (0,023)
Indifferent	0,078** (0,039)	0,073** (0,032)	0,097** (0,040)	0,054 (0,043)	0,056 (0,036)	0,049* (0,025)	0,074** (0,029)	0,033 (0,022)
Troligen uppskjuten	0,076** (0,033)	0,061** (0,029)	0,114*** (0,034)	0,124*** (0,036)	0,064** (0,030)	0,075*** (0,022)	0,099*** (0,025)	0,078*** (0,018)
Säkert uppskjuten	0,064* (0,033)	0,074*** (0,028)	0,110*** (0,034)	0,111*** (0,036)	0,054* (0,030)	0,082*** (0,021)	0,112*** (0,025)	0,078*** (0,018)
R-2	0,056	0,093	0,053	0,052	0,054	0,046	0,049	0,063

Notera: Tabellen visar koefficienter för dummyvariabler som antar värdet 1 om barnet (vid ålder 13) föredrar 100 kr nu framför 1000 kr om fem år, och 0 om barnet är indifferent, eller troligen eller med säkerhet föredrar 1000 kr om fem år. Den mest otåliga gruppen – de som med säkerhet föredrar 100 kr nu framför 1000 kr om fem år – är som en referenskategori i analysen som övriga grupper jämförs emot. Alla regressioner skattas med OLS samt inkluderar dummyvariabler för födelsemånad, kön, utbildningsnivå för den förälder med högst utbildning (3 nivåer), varje förälders inkomst och födelseår. Långsiktig inkomst baseras på ett genomsnitt över inkomsten vid 37–48 års ålder ***signifikant på 1% -nivån ** signifikant på 5% -nivån * signifikant på 10% -nivån.

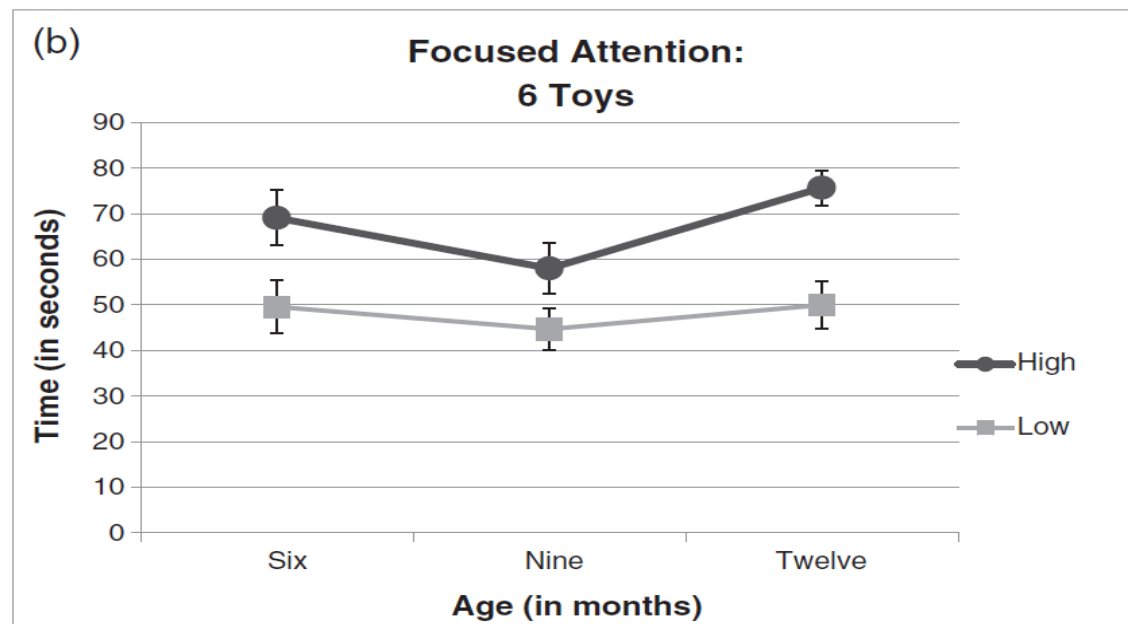
Varför uppväxtmiljö kan påverka långsiktiga livschanser

- Varför kan tidiga färdigheter styra långsiktiga livschanser?
  - Beror på att “färdigheter bygger färdigheter”
    - Förmågan att lära sig bygger på barnets kunskapsnivå vid ett givet tillfälle
- Tidiga skillnader i färdigheter kommer över tiden att växa
- Faktum är att skillnader i färdigheter går att observera redan under den allra tidigaste perioden i livet

Varför uppväxtmiljö kan påverka långsiktiga livschanser

- Skillnader i “färdigheter” mellan socioekonomiskt starkare och svagare grupper öppnas redan tidigt i livet
- Redan vid sex månaders ålder visar spädbarn från låg-SES familjer tecken på mindre uppmärksamhet än hög-SES familjer (e.g. Clearfield and Jedd, 2012)

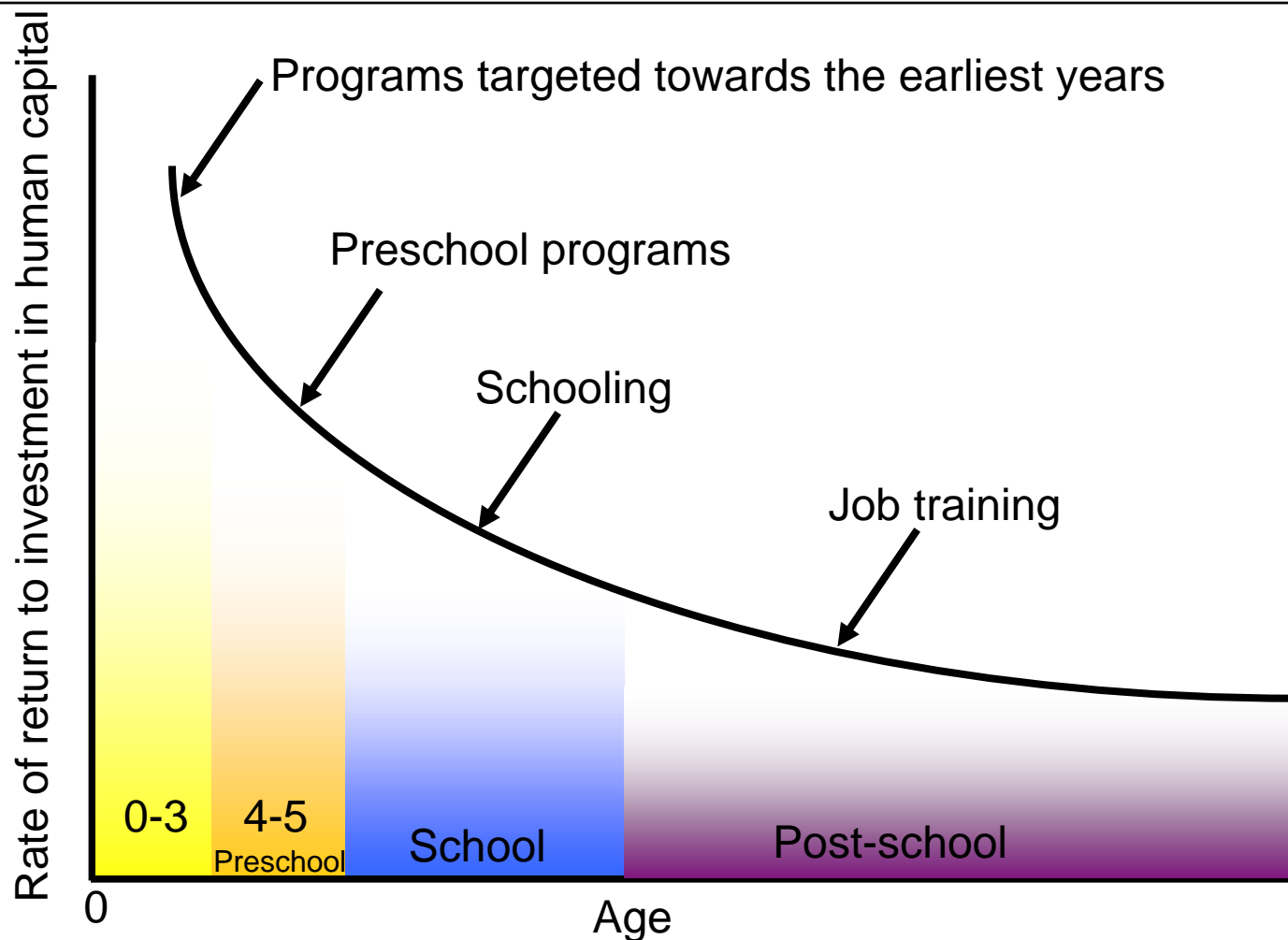

Varför uppväxtmiljö kan påverka långsiktiga livschanser

- Vad är innebörden av modellen?
- Om samhället kan ingripa tillräckligt tidigt kan det påverka både kognitiva och icke-kognitiva färdigheter hos utsatta barn och på så sätt främja skolgången, förbättra hälsan, minska kriminalitet och öka sysselsättning
- Skola och förskola är de naturliga platserna för att göra detta
  - Barn och ungdomar spenderar en stor andel av sin vakna tid
  - Vi vet att utbildning är sammanlänkat med bättre utfall (arbetsmarknad, minskad kriminalitet, bättre hälsa, osv.)
- Sådana interventioner har goda möjligheter att vara samhällsekonomiskt lönsama

Avkastningen på varje satsad krona är högre tidigare i livet

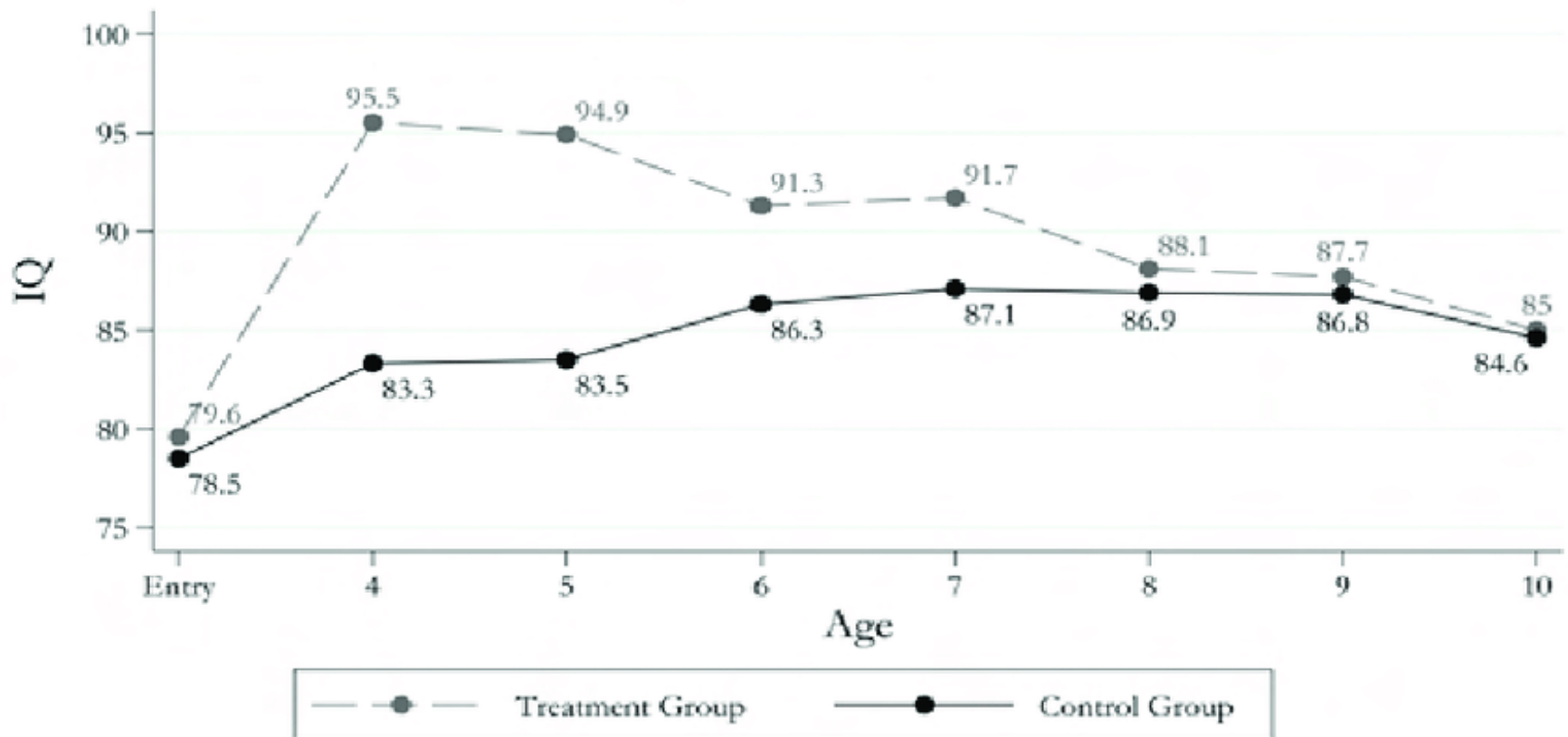
Exempel 1: Perry Preschool project (James Heckman m.fl.)

- Mellan 1962-1967 i Ypsilanti, Michigan
- Syftade till att förbättra de kognitiva färdigheterna hos utsatta barn
- Över 100 familjer till barn 3-4 år *randomiserades* till en interventionsgrupp och en kontrollgrupp
- Interventionsgruppen fick klassrums”undervisning” i 2,5 timmar/dag där barnen arbetade med projekt där dom planerade uppgifter, utförde uppgifter och granskade uppgifterna kollektivt
- Lärarna besökte familjerna i deras hem för att involvera föräldrarna i barnens undervisning

Exempel 1: Perry Preschool project

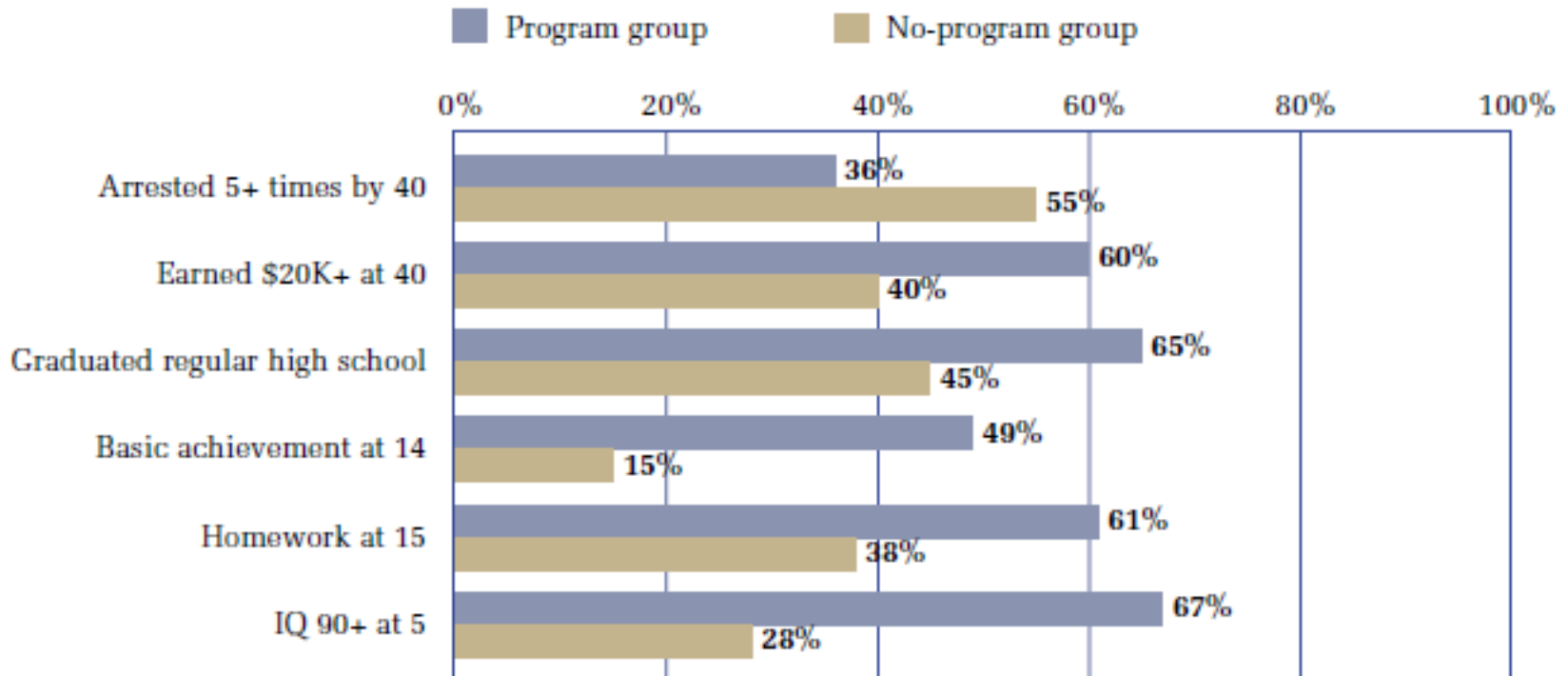
- De tidiga resultaten en besvikelse eftersom inga skillnader mellan grupperna i termer av IQ vid 10 års ålder

Exempel 1: Perry Preschool project

- Men när man långt senare samlade in data på deltagarna vid 40 års ålder såg man tydliga skillnader

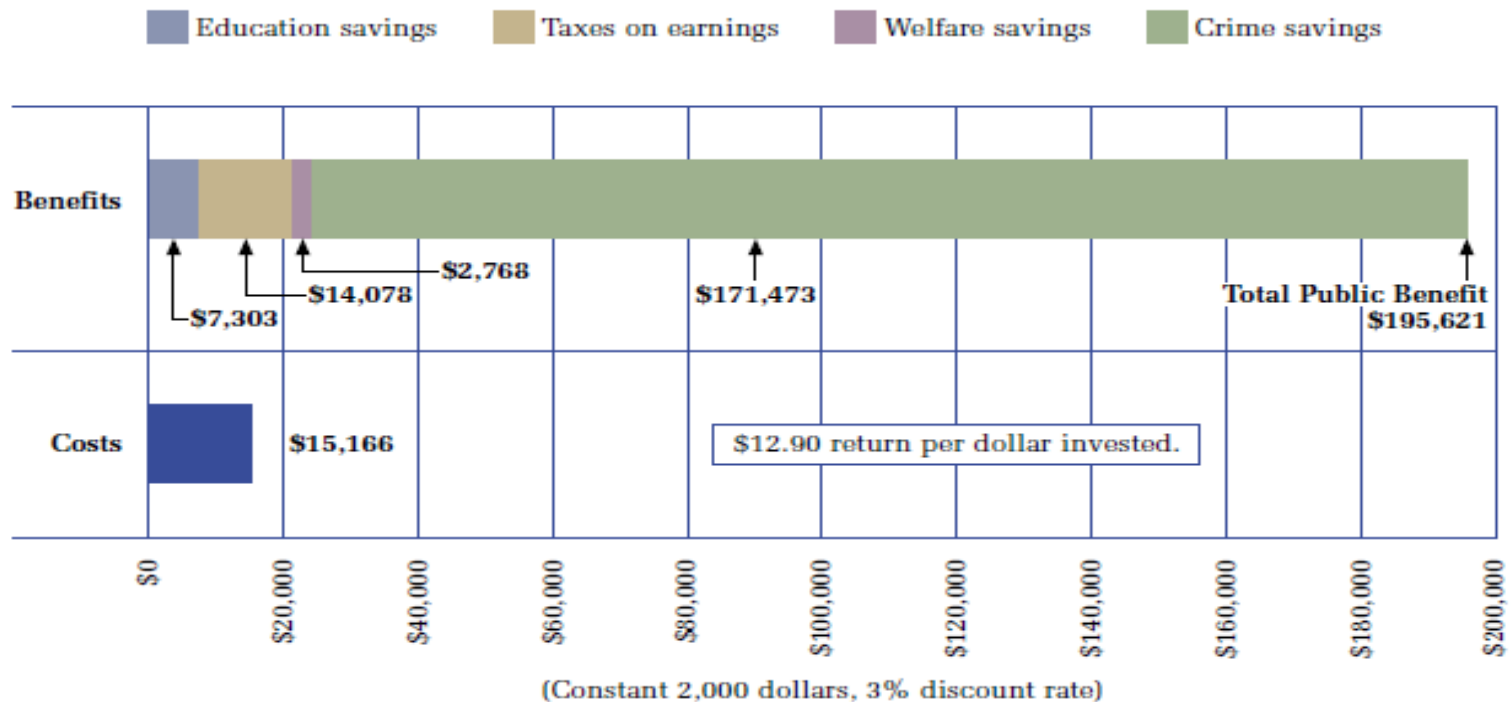
Figure 1
Major Findings: High/Scope Perry Preschool Study at 40

Exempel 1: Perry Preschool project

- Förklaring: interventionsgruppen hade förbättrat sina *icke-kognitiva* färdigheter (trots ingen långsiktig effekt på de kognitiva färdigheterna)
- Programet samhällsekonomiskt lönsamt

Figure 2
High/Scope Perry Preschool Program Public Costs and Benefits

Exempel 1: Perry Preschool project

- Resultatet är i linje med andra studier som finner att olika typer av interventioner/policys i skolan inte nödvändigtvis leder till stora gynnsamma effekter på provresultat (mått på kognitiva färdigheter) men har starka effekter på långsiktiga utfall (såsom inkomster i vuxen ålder)
- Fredriksson, Oosterbeek och Öckert (2013) visar detta för den svenska kontexten i en studie av hur klasstorlek påverkar elever på kort och lång sikt

Exempel 2: Hur påverkas barns livschanser av att en förälder döms till fängelse? (IFAU WP 2019:24)

Will Dobbie, Hans Grönqvist, Susan Niknami, Mårten Palme och Mikael Priks

---

Varje år har nästan 10 000 barn en förälder i fängelse.

- Fyra gånger vanligare för socioekonomiskt svaga familjer

Hur påverkars barnens livschanser?

Exempel 2: Hur påverkas barns livschanser av att en förälder döms till fängelse?

- ✓ Teoretiskt oklara effekter...
  - Både *negativa* (t.ex. minskade familjeinkomster eller stigma) eller *positiva* (få bort en tungt kriminellt belastad förälder från hemmet) effekter tänkbara
- ✓ och svårt att undersöka empiriskt
  - *Tillgång till lämpliga data*: Analyser kräver stora representativa urval där det är möjligt att följa barnen över tiden
  - *Utesluta andra riskfaktorer*: fängelsestraff starkt korrelerade med faktorer såsom missbruk eller övergrepp
  - Kan inte lotta fängelsestraff i befolkningen
  - eller?

Barn vars föräldrar döms i domstol kommer från utsatta förhållanden riskerar att sammanblandas med den möjliga effekten av fängelse dom

Tabell 1 Deskriptiv statistik

	Förälder fängelsedömd (1)	Förälder ej fängelsedömd (2)
Panel A: Barnens bakgrundsegenskaper		
Manligt kön (andel)	0,514	0,516
Inrikes född (andel)	0,956	0,938
Ålder vid tidpunkten för rättegången	8,737	8,617
Panel B: Barnens utfall		
Dömd för brott vid åldern 15–17 (andel)	0,236	0,183
Betygspercentil i skolans obligatoriska del	28,504	34,953
Sysselsättning vid 25 års ålder (andel)	0,597	0,623
Panel C: Föräldrarnas bakgrundsegenskaper		
Manligt kön (andel)	0,919	0,810
Inrikes född (andel)	0,658	0,653
Ålder vid tidpunkt för rättegången	37,305	37,854
Gymnasieexamen eller högre (andel)	0,121	0,230
Dömd under 3 år innan brottet begicks (andel)	0,718	0,420
Sysselsatt under 3 år innan brottet (andel)	0,242	0,425
Antal observationer	42 963	131 375

Exempel 2: Hur påverkas barns livschanser av att en förälder döms till fängelse?

- ✓ Kna man verkligen kontrollera för alla andra riskfaktorer?
- ✓ I Sverige lottas mål till domare (rotlar)
- ✓ Domare är olika hårda när det gäller att döma till fängelse
- ✓ De som dömdes av den minst hårda domaren

skulle haft omkring 40 procent högre risk att dömas till fängelse om de istället dömts av den hårdaste domaren

Exempel 2: Hur påverkas barns livschanser av att en förälder döms till fängelse?

- ✓ Lotteriförfarandet gör att slumpen avgör om en individ hamnar hos hård/mindre hård domare

- ✓ Randomiseringen skedde med ett fåtal undantag
- Möjligt att kontrollera för
- ✓ Vi beräknar varje domares genomsnittliga “inlåsningstendens” vilket vi använder i analysen
- ✓ Data täcker alla mål i tingsrätter 1997-2004 (omkring 170,000 barn)
- ✓ Metod: Jämför barn vars föräldrar lottades till en hårdare domare och därför hade en högre risk att dömas till fängelse med barn vars föräldrar hamnade hos en mindre hård domare

Barnen klarar sig betydligt sämre senare i livet

Tabell 2 Effekten av att föräldern döms till fängelse på barns livschanser

	Medelvärde för utfallsvariabeln (1)	Effekt av förälder i fängelse (2)
Dömd för brott i åldern 15–17	0,238 (0,425)	0,054 [*] (0,032)
Genomsnittsbetyg grundskolan (pct.rank, skala 0–100)	28,504 (25,027)	-4,959 ^{**} (2,473)
Gymnasieexamen eller högre vid 25 års ålder	0,533 (0,499)	-0,176 ^{**} (0,070)
Sysselsatt vid 25 års ålder	0,597 (0,490)	-0,222 ^{***} (0,074)
Antal observationer	42 963	174 338

Särskilt negativ är effekten för barn från de allra mest utsatta familjerna

Tabell 4 Resultat uppdelat på socioekonomiskt missgynnade och gynnade familjer

	Mest missgynnade (1)	Mest gynnade (2)	Signifikant skillnad? (3)
Effekt av fängelseedom			
Panel A Resultat för barnen			
Dömd för brott i åldern 15–17	0,102** (0,041) [0,252]	-0,038 (0,045) [0,136]	Ja
Gymnasieex. eller högre vid 25 års ålder	-0,254*** (0,084) [0,489]	-0,007 (0,158) [0,706]	Nej
Sysselsättning vid 25 års ålder	-0,287*** (0,093) [0,577]	-0,126 (0,153) [0,658]	Nej

Exempel 2: Hur påverkas barns livschanser av att en förälder döms till fängelse?

- Viktigaste poänger
- ✓ Föräldrars fängelsestraff blir ett straff även för barnen
- Ökad risk för brott, sämre grundskolebetyg, samt minskad sannolikhet att arbeta som vuxen

- ✓ Föräldrarna själva löper en ökad risk för arbetslöshet, separation samt att uppbära socialbidrag
- ✓ Samhällskostnaden av barns försämrade utfall uppgår till ca 1,2 milj kr
- Tar hänsyn till kostnaden för ökad kriminalitet och förlorade arbetsinkomster

- ✓ Negativa effekten på barns utfall *drivs av barn med föräldrar från sämre socioekonomiska förhållanden*
- Fängelsedomar i socioekonomiskt svaga grupper riskerar försämra den sociala rörligheten

- ✓ För närvarande minimala insatser från samhället för att stödja dessa barn

Exempel 3: Skillnader i grundskolebetyg mellan inrikes och utrikes födda elever samvarierar med skillnader i utfall på arbetsmarknaden senare i livet (Grönqvist och Niknami 2020)

	Sannolikheten att avklara gymnasiestudier		Sannolikheten att avklara högskolestudier		Årsinkomster vid 28 års ålder	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Skillnaden utrikes födda jämfört med inrikes födda	-7,7%*	-2,0%*	-13,7%*	10,0%*	-14,5%*	-10,0%*
Konstanthållit för genomsnittsbetyg i årskurs 9?	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja

Anmärkning: Tabellen visar regressionskoefficienten för en dummyvariabel som antar värdet ett för elever som är födda utomlands och noll annars. Varje siffra representerar estimatet från separata regressioner som skattats med OLS. Samtliga regressioner kontrollerar för kön. Urvalet består av elever som gick ut årskurs 9 år 2000.* betecknar signifikant på 5 procentsnivån.

Exempel 3: Skillnader i grundskolebetyg mellan inrikes och utrikes födda elever samvarierar med skillnader i utfall på arbetsmarknaden senare i livet (Grönqvist och Niknami 2020)

- Insatser i skolan för att förbättra studieresultaten för utrikes födda elever kan reducera skillnader i livschanser mellan inrikes och utrikes födda i vuxen ålder
- Grönqvist och Niknami (2020) försöker utreda vilka insatser som kan reducera studiegapet
- Men innan vi pratar om det tittar vi kort på hur studiegapet har utvecklats över tiden

Data

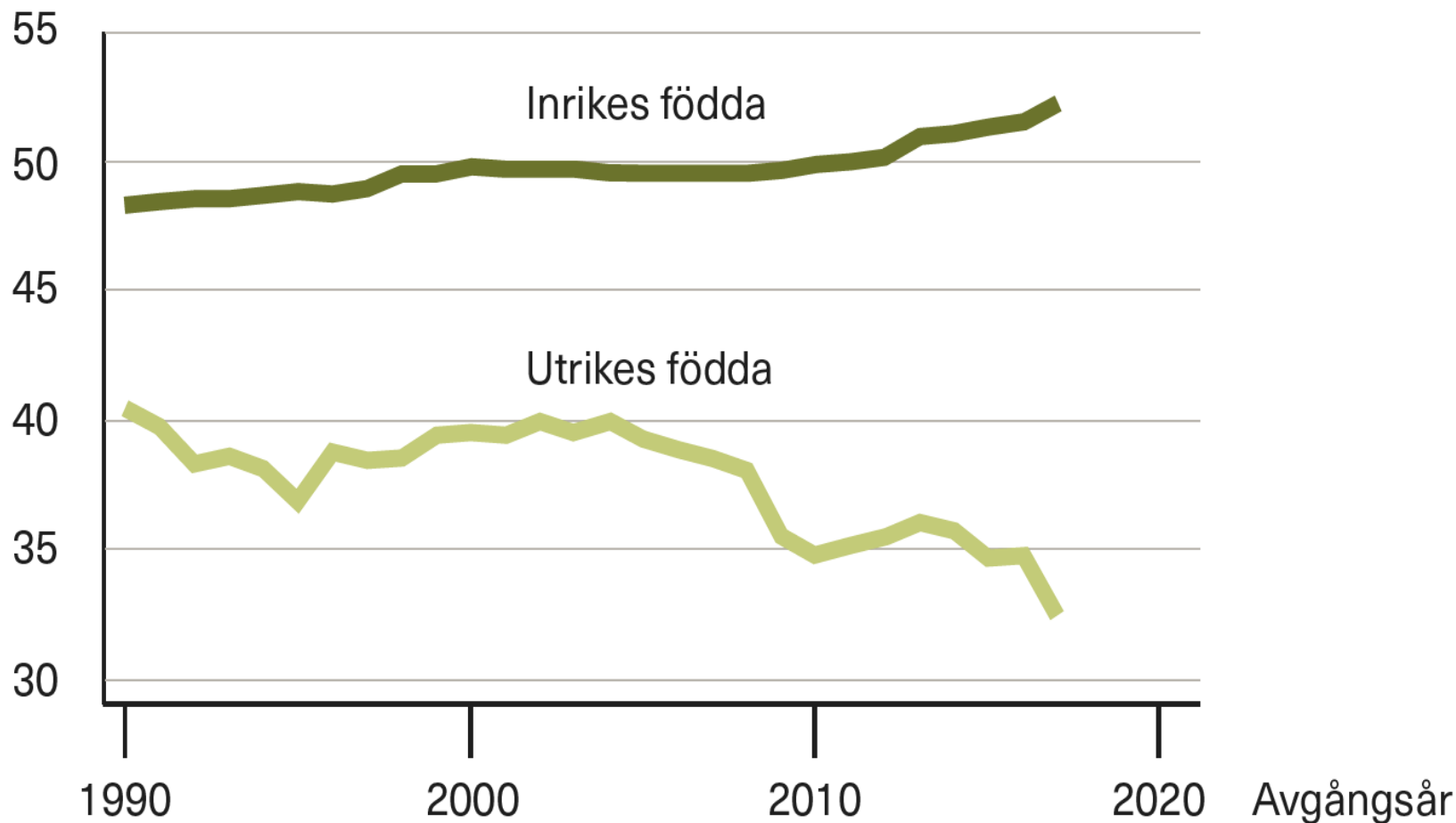

- Registerdata; elever som gått ut grundskolan åren 1988-2017
- Demografiska variabler: kön, födelseland, invandringsår, samt bostadsområde (SAMS)
- Föräldrars arbetsinkomster, sysselsättningsstatus och utbildningsnivå
- Majoriteten av eleverna som anlände i samband med den stora flyktingvågen år 2015 har inte gått ut grundskolan och kan inte studeras

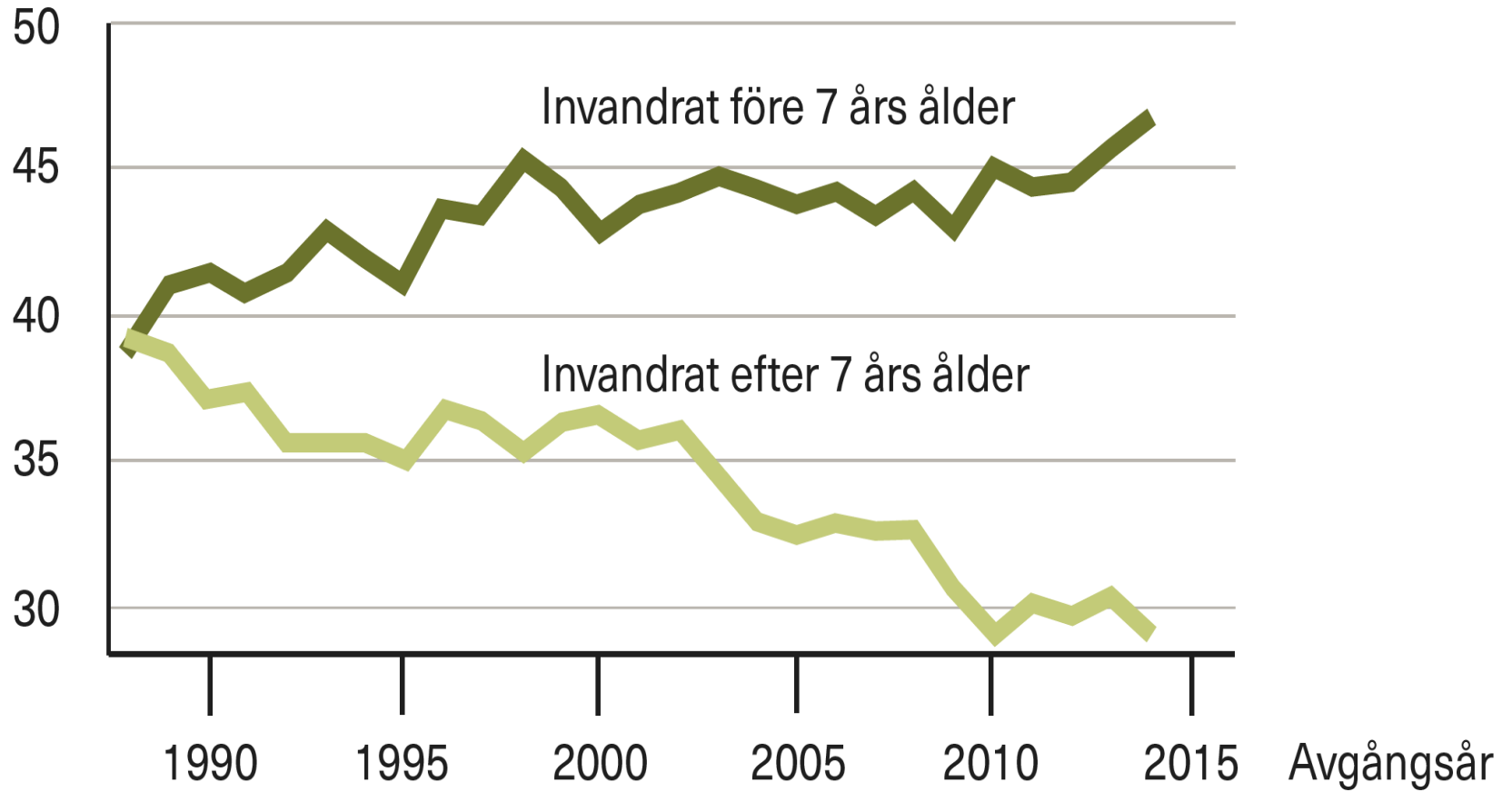
Hur har studiegapet utvecklats över tid?

Medelbetyg

Medelbetyg

Vad kan förklara studiegapet?

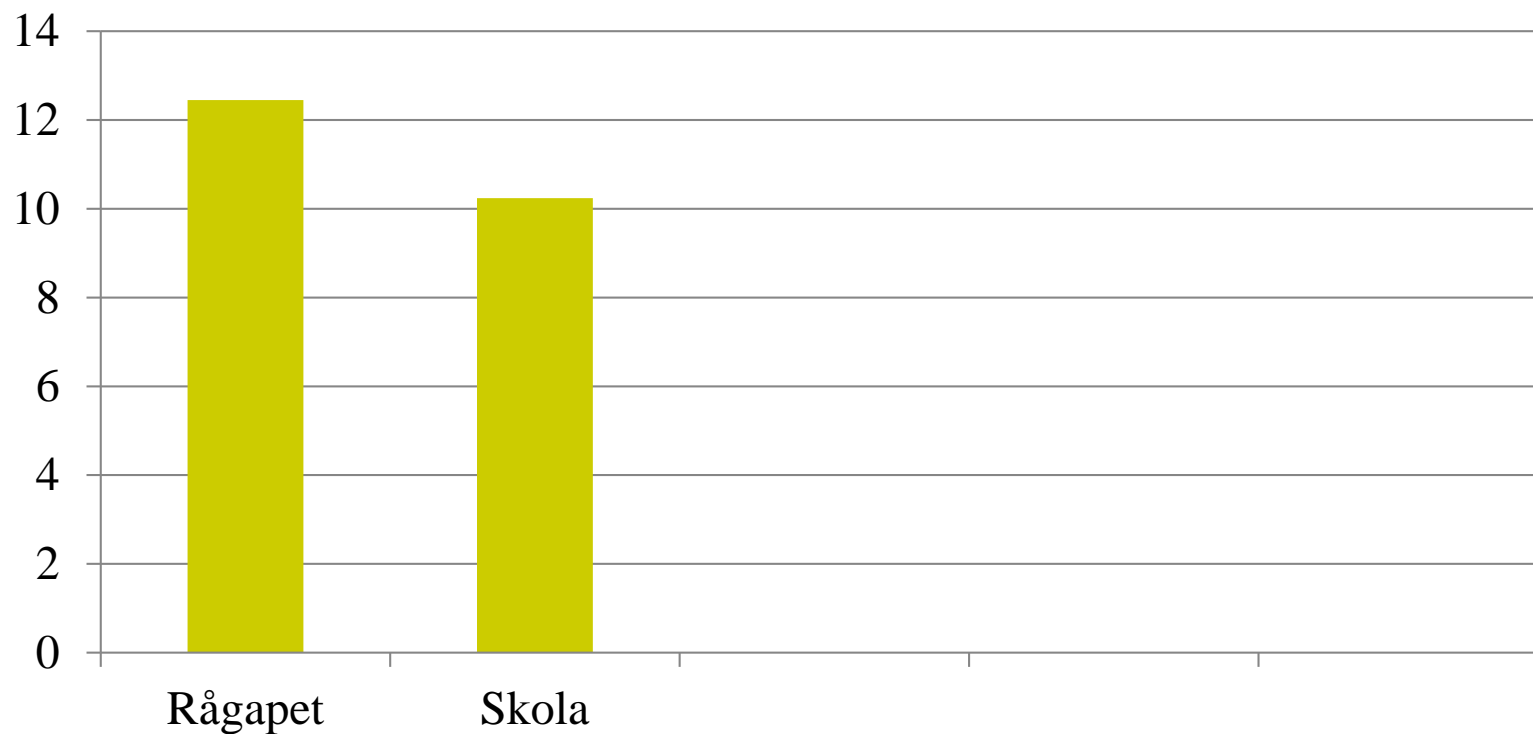
Studiegapet (medelbetyg percentilrank)

Vad kan förklara studiegapet?

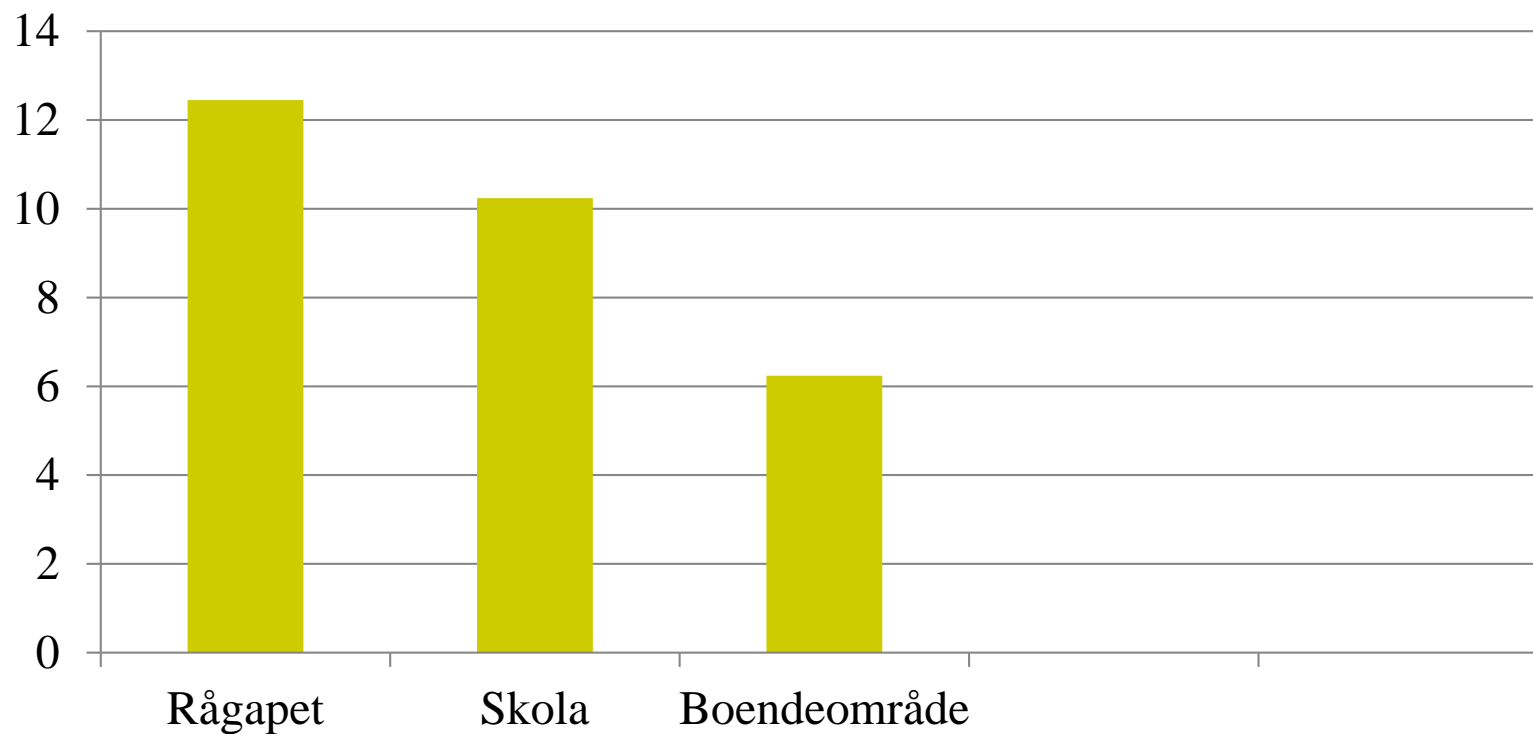
Studiegapet (medelbetyg percentilrank)

Vad kan förklara studiegapet?

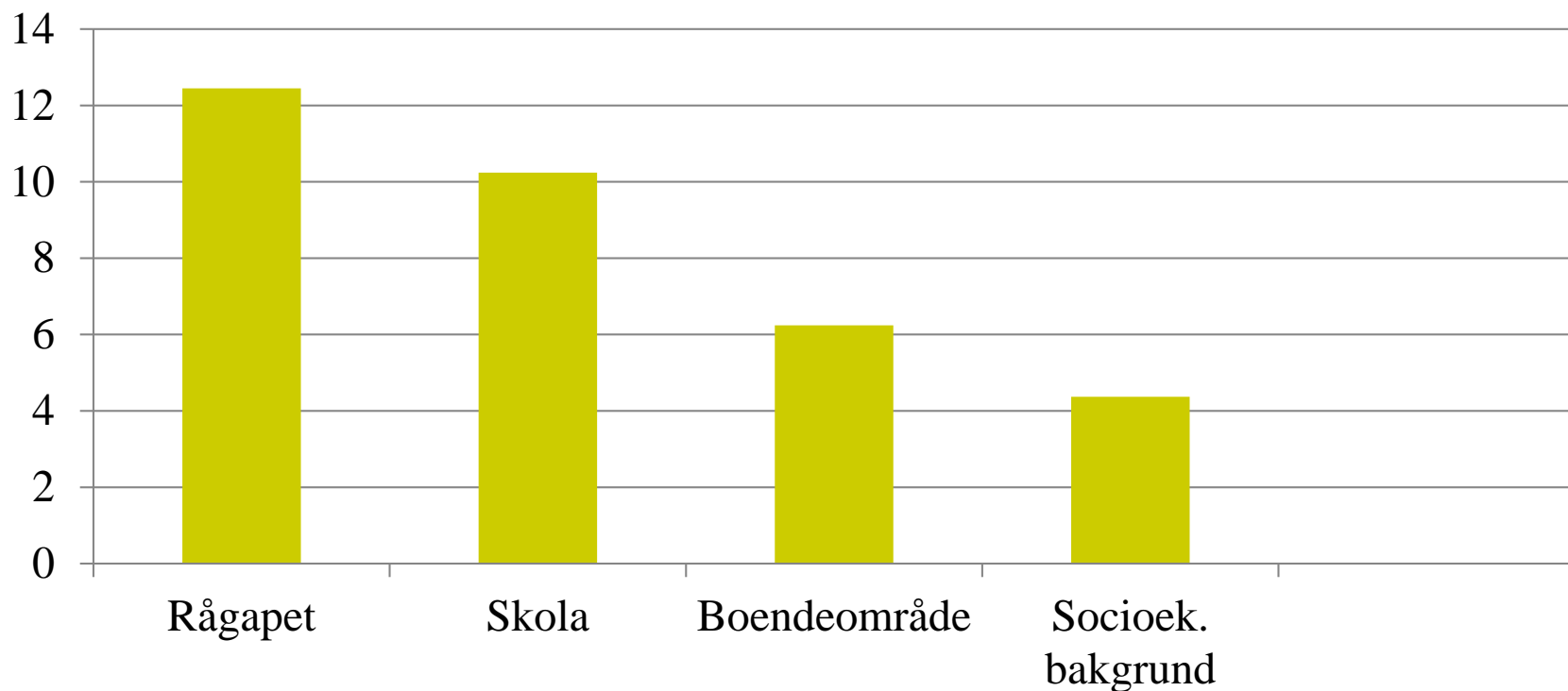
Studiegapet (medelbetyg percentilrank)

Vad kan förklara studiegapet?

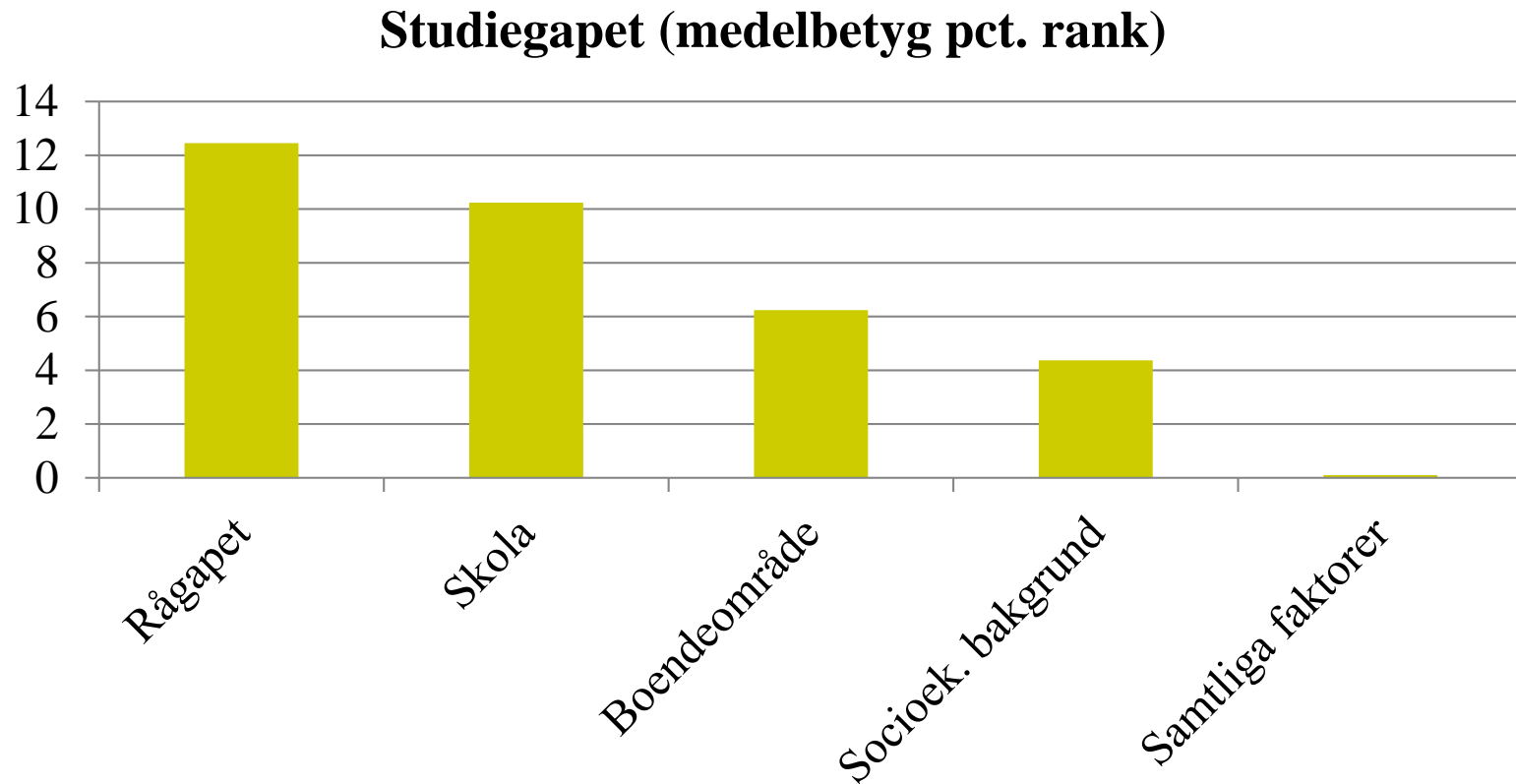

Studiegapet (medelbetyg pct. rank)

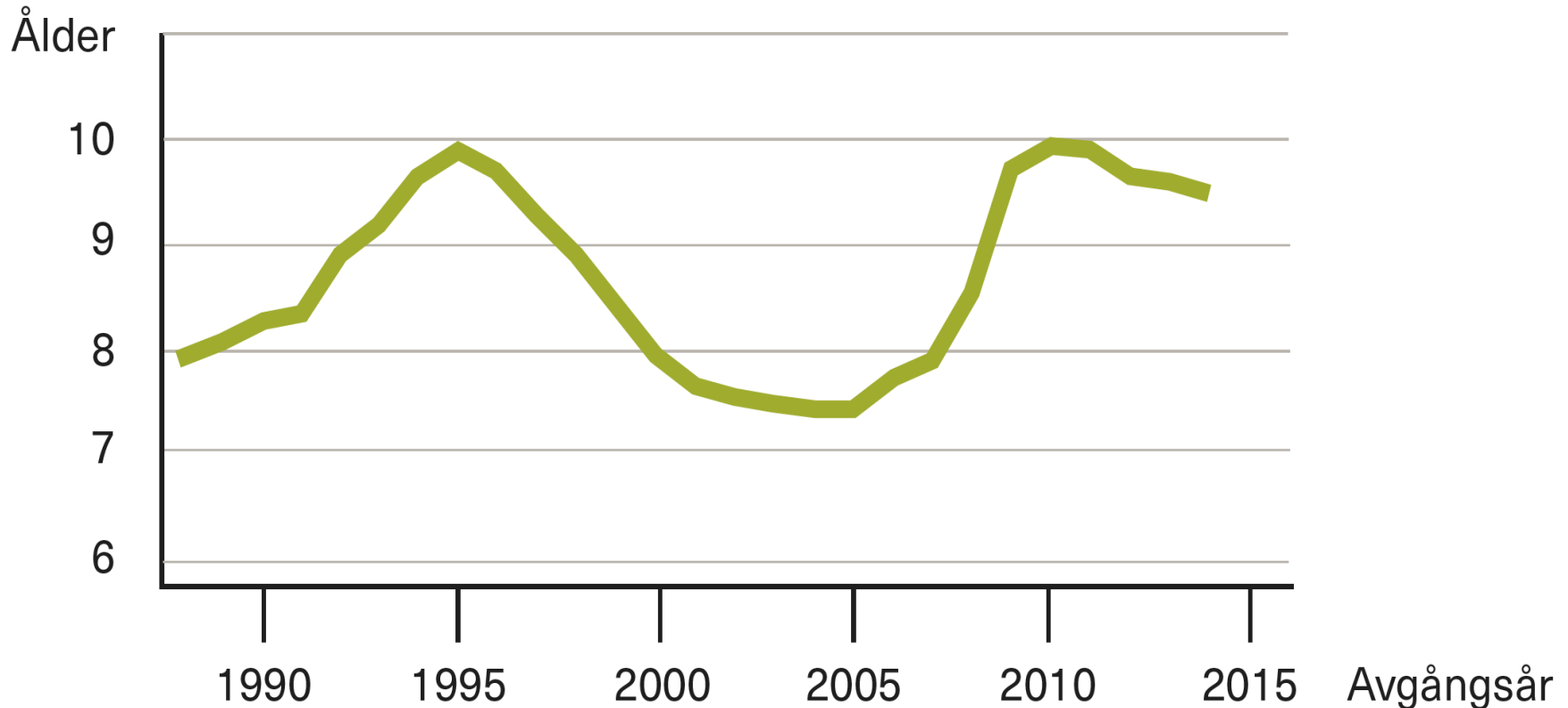
Vad kan förklara studiegapet?

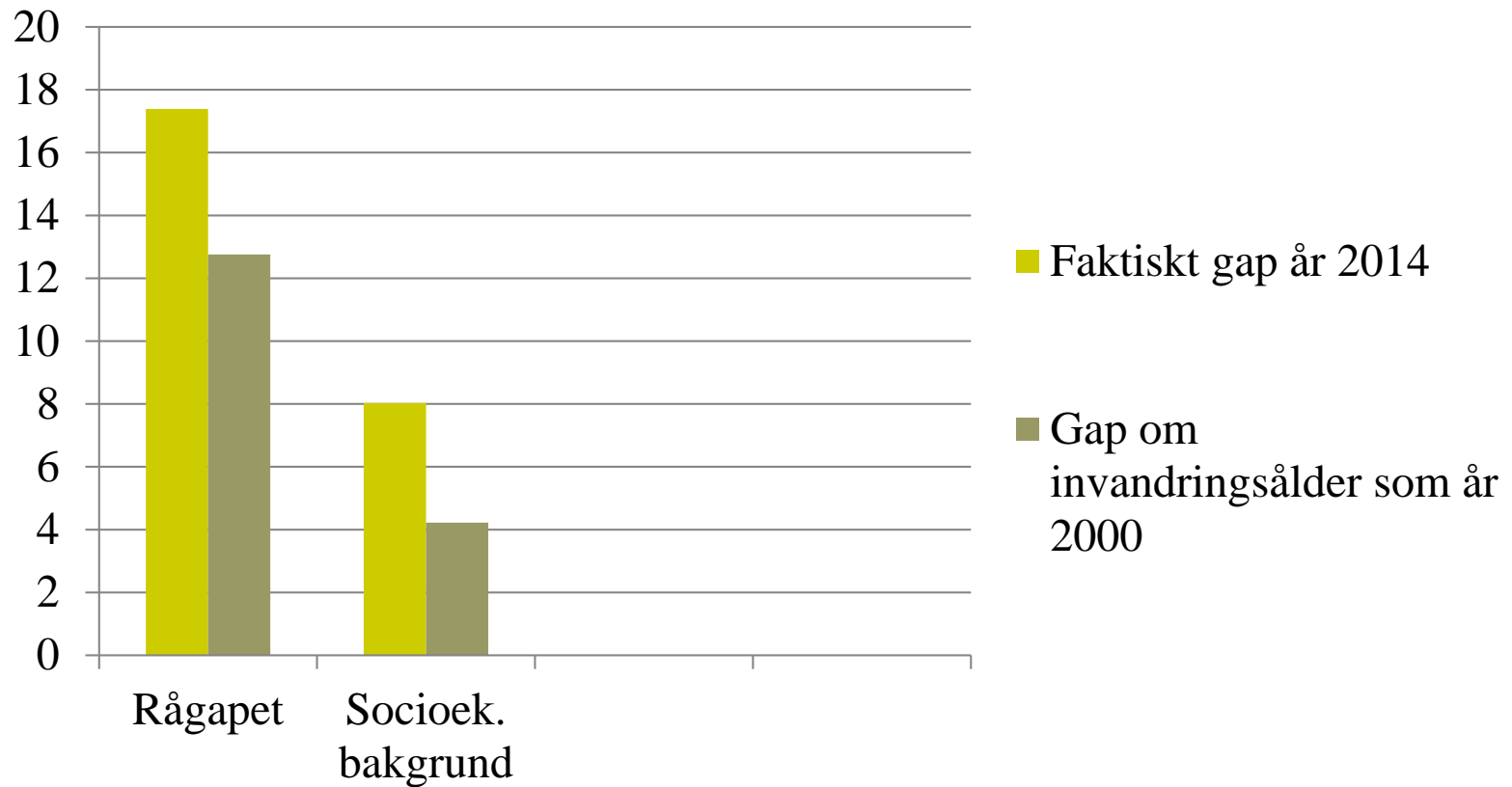
Vilken roll spelar invandringsålder?

- Genomsnittsåldern vid ankomsten till Sverige har varierat kraftigt över tid

Vilken roll spelar invandringsålder?

Vad kan göras för att minska studiegapet?

- Breda satsningar på arbetsmarknads- och utbildningspolitik för vuxna utrikes födda
- Mer undervisningstid
- Försök att reducera skolsegregationen är troligen inte det bästa sättet att minska studiegapet

Avslutande kommentarer

- Ojämlighet i tidiga uppväxtförhållanden leder till ojämlikhet i förmågor som i sin tur påverkar livschanser i vuxen ålder
- Även om kognitiva färdigheter är viktiga, är kognitiva färdigheter ensamt inte lika kraftfullt som ett “paket” av kognitiva och icke-kognitiva färdigheter
- Sämre uppväxtförhållanden kan kompenseras genom tidiga investeringar i exempelvis skola och förskola
- Investeringar som ges tidigt och fokuserar på särskilt utsatta grupper kan vara samhällsekonomiskt lönsamma i och med att dom kan leda till högre inkomster, bättre hälsa och minskad kriminalitet osv.